

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Лилия Александрова Гурова, Нов български университет,
върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност
„доцент“ в професионално направление 2.3. Философия (Теория на познанието), обявен в
ДВ бр. 55/28.06.2024 г.

с кандидат доц. д-р Росен Любомиров Люцканов

I. Общо описание на представените материали и оценка за съответствие с минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.3. Философия

Доц. д-р Росен Любомиров Люцканов е представил за участие в конкурса 15 публикации, от които 2 монографии, 1 статия в списание, реферирано в *Scopus* и *Web of Science* и 12 други статии в нереферирани колективни томове и списания с научно рецензиране. С тези публикации, по показателите от група *Г* той събира общо 250 т., при изискван минимален брой от 200 т. за заемане на академичната длъжност „доцент“. Доц. Люцканов отчита общо 10 цитирания, от които 4 в монографии и колективни томове с научно рецензиране (40 т.) и 6 в нереферирани списания с научно рецензиране (30 т.). С тези цитирания, по показателите от група *Д* той събира общо 70 т., при изискван минимален брой от 50 т. за заемане на академичната длъжност „доцент“. Въпреки, че съгласно минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.3. Философия не се изискват точки по показателите от група *Е*, доц. Люцканов събира 61 т. и от тази група показатели, като отчита 1 ръководство на успешно защитил докторант (Борис Николов, тема на дисертацията „Метафизиката на безкрайността и проблемът за противоречието във философия на математиката“, 2022 г.), 1 участие в национален проект („Синергия между процесуална философия и елементи на изкуствен интелект в процеса на обучението“, 2018 – 2020 г.) и съавторство в учебник по философия за 10-и клас (изд. на Аноубис, 2019 г.).

В обобщение, доц. д-р Росен Люцканов отговаря на (и значително надхвърля) минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.3. Философия, формулирани в *Правилника за приложение на*

Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ). Заслужава да се отбележи, че публикациите, цитиранията и другите описани дейности, с които доц. Люцканов участва в този конкурс, са различни от онези, с които той е участвал в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ в БАН през 2014 г.

II. Научни постижения

В представената справка за приносите, съдържащи се в публикациите, с които доц. Люцканов участва в този конкурс, са очертани приноси в 5 области:

- Теоретични и практически приноси, свързани с темата за разногласието;
- Приноси към теорията за рационалния избор (нови експликации на понятието за рационален избор);
- Развитие на теорията на Марвин Мински за „обществото на ума“ (*society of mind*);
- Използване на формални походи към решаването на традиционни философски проблеми;
- Критична рефлексия върху натуралистките и екстерналистките подходи в епистемологията.

В тази част на рецензията ще се спра последователно на всяка една от посочените групи приноси.

1. Разногласието

На темата за разногласието са посветени двете монографии, с които Росен Люцканов участва в този конкурс: „Епистемология на разногласието: с мяра, брой и тегло” (Издателство „Изток-Запад“, 2024) и „Наръчник за критическо мислене” (Издателство „Изток-Запад“, 2024).

С висока степен на увереност може да се твърди, че „Епистемология на разногласието“ е първата монография, публикувана на български и написана от български автор, посветена на една от централните теми в социалната епистемология – темата за разногласието между равни (*peer disagreement*)¹. Не е нужно да се полагат специални

¹ Росен Люцканов превежда *peer disagreement* като „разногласие между равностойни агенти“. Имам известни резерви към този превод, доколкото „peers“ са хора със сходен статут, например колеги философи, които споделят общи знания и донякъде общи епистемични ценности и стандарти. Сходният статут обаче не предполага „равностойност“, ако под равностойност разбираме взаимозаменяемост в дадена социална

усилия, за да се обоснове актуалността на темата – разногласието е навсякъде около нас и често води до противопоставяния и драматични конфликти с дълготрайни обществено значими последици. Да си припомним например разногласията и породените от тях обществени дебати относно ефективността от въвеждане на ограничителни мерки (като *lockdown*) с цел справяне с пандемията от Ковид-19. Примери като този и сходни на него показват, че съвсем не е очевидно как е правилно да се реагира в ситуация на разногласие. Рационално ли е например на понижим степента на увереност в собствената си позиция, ако епистемично равен на нас опонент (където „епистемично равен“ означава, че споделяме същите знания и стандарти за обоснованост) защитава противоположна позиция? Този и свързани с него въпроси са в центъра на дискусиите, които от 20 г. насам се водят в областта на епистемологията на разногласието. Монографията на Росен Люцканов пресъздава най-важните моменти от тези дискусии и очертава оформилите се основни подходи към разногласието. Авторовият принос обаче не се изчерпва единствено с критична реконструкция на актуалните дебати. В края на книгата (неясно за мен защо обозначен като „Приложение“) той развива собствен подход, който претендира да дава решение на проблема, с който се сблъскват подходите (наричани в книгата „хибридни“), предлагащи стратегии, отдалечени както от крайната неотстъпчивост, така и от крайната отстъпчивост в ситуация на разногласие. Проблемът се състои в това, че предлаганите хибридни теории не съдържат конкретни указания при какви условия и в каква степен трябва да променим своето мнение, когато то се различава от мнението на епистемично равен (или равностоеен, ако използвам възприетия от Люцканов превод) агент. Това, което Росен Люцканов предлага като решение, е да въведем прецизни мерки за оценка на разминаващите се позиции по три параметъра – мяра, брой и тегло, с цел квантифициране на нивото на увереност, което един рационален агент би трябвало да асоциира с дадена позиция.

Книгата „Наръчник за критично мислене“ е също без прецедент в българската философска литература. Макар и публикуването ѝ да предшества това на „Епистемология на разногласието“, логически Наръчникът може да се разглежда като приложение на идеите, развити в „Епистемология на разногласието“, доколкото той описва подходи за преодоляване на разногласията в различни ситуации с помощта на аргументи, основаващи се на добри предпоставки. Наръчникът съдържа три части. В първата част, озаглавена „Критическо мислене и аргументация“, се обсъждат източниците на погрешни или необосновани убеждения и се въвежда понятието за аргумент, като се обръща внимание на структурата и различните функции, които може да изпълнява един аргумент. Втората част

ситуация, която не води до съществени промени в ситуацията. Росен Люцканов обаче работи с две други експликации на „равностойност“ – виж с. 219.

(„Дедуктивна и индуктивна логика”) предлага класификация на аргументите и на грешките, които съпътстват различните видове аргументи. Разглеждат се и свързани с аргументите процедури като обяснение, обобщение, статистически извод. В третата част („Неформална логика и реторика”) се предлага класификация на логическите грешки и се разглеждат влиянията на езика и емоциите върху възприемането и оценката на аргументите. Авторът вижда своя принос в това, че се е опитал да покаже как критичното мислене може да се разглежда не само като приложение на философията, но и като въведение в нея. В текста се използват множество примери от историята на философията, които илюстрират или мотивират въвеждането на ключови понятия, разграничения и подходи. Например, обяснителните функции на аналозите са илюстрирани с известния Платонов мит за пещерата и сенките, а аргументите, позоваващи се на невежество, са илюстрирани с реални аргументи от този тип, използвани от Декарт и Лайбниц.

2. Рационалният избор

Две статии, публикувани през 2017 г. („Свобода, избор и рационалност“ и „Caught in the ACT: Abstract Choice Theory and the Rationality of Cyclical Preferences“) и други две по-нови статии – „За обяснимата (не)ефективност на математиката в поведенческите науки“ (2022) и „Теория на основателните решения: парадоксът на Але и логиката на действието“ (2022), обобщават резултатите от дългогодишния интерес на Росен Люцканов към теорията на рационалния избор и нейните приложения в различни области на философията и науката. По-важните и интересни резултати, съдържащи се в тези статии бих обобщила така:

- Налице са сериозни основания, следвайки Аристотел, да разглеждаме свободното падане на телата и свободния избор като сходни проявления на „свобода“. Третирането на тези явления като различни е продиктувано от съображения за удобство, а не от предполагаеми принципни разлики между тях.
- Т. нар. „циклични предпочитания“ не следва да бъдат разглеждани като проблем за абстрактната теория на избора, според която предпочитанията не мотивират изборите, а се проявяват в тях, ако се възприеме едно по-различно, но същевременно формално точно определение на рационално предпочитание, което е съвместимо със съществуването на циклични предпочитания.
- На широко разпространеното схващане, че математиката, в лицето на теорията за рационалния избор, се натъква на непреодолими трудности, когато се опитваме да я приложим като нормативна теория, с която се съобразява човешкото рационално поведение в ситуации на избор, може да се противопостави схващането, че е

възможно да се предложи формално строга математическа теория, която отчита ефектите на контекста, породени от наличието на алтернативи, измежду които агентите могат да избират и които се разглеждат като проблем за класическата теория за рационалния избор. По-общото заключение е, че „неефективността на математиката в определена област е свидетелство единствено за това, че съответните математически техники все още не са напълно кристализирали“. Приблизително същото е твърдял и Хилберт, почти 100 години по-рано.

- Предложен е нов формализъм за анализ на практически аргументи, наречен „теория на основателните решения“. Макар идеята да е заимствана от (Shafir, Simonson & Tversky, 1993), нейната реализация е изцяло дело на Р. Люцканов. Приложимостта на теорията на основателните решения е илюстрирана на примера на известния парадокс на Але.

3. *Обществото на ума*

През 70-те години на миналия век Марвин Мински, една от знаковите фигури в ранната история на изкуствения интелект, започва да разработва своята теория на съзнанието, в основата на която полага идеята за „обществото на ума“ (*society of mind*), съгласно която дейностите на ума, които на съзнателно ниво възприемаме като свързани с един монолитен субект, са всъщност продукт на колективните действия на множество сами по себе си несъзнателни агенти, които встъпват в определени взаимодействия помежду си и по този начин формират „общество“. В серия от статии, публикувани през последните 7 години – „Кой съм аз“ (2017), „Marvin Minsky on knowledge, learning and memory“ (2019), „Learning with ANIMA“ (2021) и „Learning as concrescence: process philosophy meets the society of mind“ (2022), Росен Люцканов използва идеята на Мински за обществото на ума като евристика за разкриване същността на процесите на учене и памет, както и за моделиране на тези процеси. Особено интересна е последната от посочените по-горе статии, в която Р. Люцканов открива връзка между теорията на Уайтхед за ученето като процес на „срастване“ (*learning as concrescence*)² и теорията на Мински за обществото на ума. Обобщавайки умело взаимно допълващите се импликации на двете теории за съвременната философия на образованието, Р. Люцканов лансира идеята за ученето от втори ред като процес, резултатът от който „не е фиксиран запас от знания“, а формирането на самия

² В резюмето на тази статия на български език, което може да бъде намерено в приложение 17 от документите, подадени от Росен Люцканов за участие в конкурса, понятието „*concrescence*“, използвано от Уайтхед, е преведено като „процес на формиране на единства“. Имам известни резерви към този превод, затова използвам думата „срастване“, като по-точен превод на „*concrescence*“.

познаващ субект и неговата способност да учи. „Субектът всъщност е *суперект*³, крайна причина, която движи процеса на срастване. Това е генетично подредено, йерархично структурирано общество на ума“ (Lutskanov, 2022, p. 258).

4. *Формализацията като подход към традиционни философски проблеми*

Примери на прилагане на формални методи за разрешаването на класически философски проблеми се съдържат в статиите „Да цъфтят сто цветя или за криптоморфизма“ (Люцканов, 2023), „An update on case-based learning: the Gilboa-Schmeidler Samuelson approach“ (Lutskanov, 2020), „Обещания на възможното“ (Люцканов, 2020), „Аристотеловата теория на предикацията: формален анализ чрез пространства на Чу“ (Люцканов, 2018).

Ще се спра по-специално на статията „Обещания на възможното“, в която Росен Люцканов използва една относително нова формална теория – теорията на обещанията (*promise theory*), с нейните основни понятия – „агент“, „намерение“, „обещание“ и „оценка“, за да експлицира понятието за възможност. С помощта на тази теория Р. Люцканов разграничава 12 различни „агентни модалности“, които съответстват на 12 различни смисъла на понятието „възможно“. Показва, че агентните модалности, които съотнасят възможното с нечие можење, са първични и носят онтологичен ангажимент. За разлика от тях, въведените две допълнителни „системни модалности“ – „ситуационна“ и „процесуална“, не носят такъв ангажимент, тъй като „на свързаните с тях възможности е по-трудно да се припише действителност“ (Люцканов, 2020, с. 42).

5. *Натурализъм и екстернализъм в епистемологията*

Основният принос в тази област се съдържа в статията „Предизвикателството на скептицизма: знание и индикаторни функции“ (Люцканов, 2020), в която Росен Люцканов реконструира натуралисткия подход на Фред Дрецьки към предизвикателството на скептицизма. Изходен пункт в предложената реконструкция е допускането на Дрецьки, че скептицизмът поставя под съмнение не способността да възприемаме (коректно) обекти от външния свят, а способността да формулираме факти (истинни твърдения) относно тези обекти. Приемайки това допускане, Росен Люцканов разкрива ролята на т. нар. индикаторни релации и индикаторни функции в осигуряването на епистемичен достъп до факти относно обекти от външния свят.

³ Италик мой – ЛГ.

III. Преподавателска дейност

През последните 5 години доц. Люцканов е водил лекции като хоноруван преподавател в СУ „Св. Климент Охридски“ (2020 – 2023 г.), в ПУ „Паисий Хилендарски“ (2019, 2022 и 2023 г.) и в Нов български университет (2019 – 2023 г.). Имам непосредствени впечатления от неговата преподавателска дейност в Нов български университет, където той е водил курсове по аналитични умения (на български и на английски език, съвместно с проф. Морис Гринберг) и по философия на психологията на студентите в бакалавърските програми по психология в НБУ. Студентските оценки и отзиви за доц. Люцканов са отлични, като най-често изтъквани са неговата компетентност и широка обща култура, умения и готовност да обяснява, етично отношение към студентите. Като преподавател в НБУ и бивш ръководител на департамент „Когнитивна наука и психология“ (2020 – 2024 г.), който отговаря за обучението в професионално направление 3.2. Психология в НБУ, бих искала да изтъкна и изключително отговорното отношение на доц. Люцканов към организацията на учебния процес, изразяващо се в редовно подаване на график за провежданите занятия и отчитане на тези занятия в срок, предоставяне на материали за подготовка на студентите в системата за електронно обучение MOODLE и др.

IV. Лични впечатления

Познавам Росен Люцканов от повече от 20 години – от времето, когато той беше докторант в секция „Логика“ на Института за философски изследвания към БАН. Имам непосредствени впечатления от негови участия в конференции и семинари, в т. ч. международни, както и от съвместната ни работа в рамките на българо-чешкия проект „Репрезентация и извод“ (2008 – 2010 г.) и върху сборника с публикувани резултати от този проект (Gurova, L. (Ed.). *Inference, Consequence and Meaning: Perspectives on Inferentialism*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing). На базата на своите лични впечатления мога да заявя, че доц. Люцканов е безспорно един много талантлив млад изследовател, с широка философска култура и изразено чувство за принадлежност към общността на аналитично ориентираните философи у нас. Чест за всяка една академична общност би било неговото участие в тази общност.

V. Бележки и препоръки

Оценката си за постиженията на доц. Люцканов в научноизследователската и други дейности съм изразила в предходните секции на рецензията. Нямам съществени забележки по материалите, представени за участие в конкурса. Основната ми препоръка, която се отнася към бъдещата изследователска дейност на кандидата, е да положи повече целенасочени усилия за повишаване на международната видимост на резултатите от неговите изследвания, което предполага повече участия в международни изследователски проекти и международни конференции, както и изпращане на статии за публикуване в разпознаваеми от международната философска общност реферирани списания. Доц. Люцканов е показал, че притежава нужната компетентност и интелектуални качества за постигане на интересни резултати, които заслужават да бъдат представени на една по-широка международна аудитория от експерти, за да получат достойна оценка и стимул за развитие.

Заклучение: Доц. д-р Росен Любомиров Люцканов значително надхвърля минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.3. Философия. Представил е за участие в конкурса висококачествени публикации, получили отзвук в локалната философска общност. Демонстрирал е преподавателски умения, високо оценени от студентите и от университетите, в които е преподавал. Въз основа на това, убедено препоръчвам доц. Люцканов да бъде допуснат до избор и избран за доцент по философия (теория на познанието) в СУ „Св. Климент Охридски“.

Дата: 19.09.2024 г.

Подпис :

/проф. д-р Лилия Гурова/